

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

صندوق توسعه ملی

(تسهیلات ارزی اعطایی و چالش های بازپرداخت /

پوشش ریسک نوسان نرخ ارز)

چکیده مدیریتی

۱. مقدمه

۲. بررسی عملکرد ارزی صندوق توسعه ملی

۳. برخی از ضوابط تسهیلات گیرندگان ارزی

۴. چالش های پیش روی بنگاه ها و بانک های عامل برای

بازپرداخت اقساط ارزی صندوق

۵. طراحی چارچوب بازپرداخت تسهیلات ارزی اعطایی از

صندوق توسعه ملی

۶. جمع بندی

آنچه خواهید خوانند ...

مرداد ماه ۱۴۰۱

چکیده مدیریتی

استفاده از تسهیلات ارزی صندوق توسعه ملی از جمله راه‌های تامین مالی پروژه‌های تولیدی است که الزام بازپرداخت وام‌های دریافتی به ارز، آسیب‌پذیری تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران از نوسانات ارزی را افزایش داده است. در چنین شرایطی سیاست‌گذار تصمیماتی نظیر تمهیدات ارزی حساب ذخیره ارزی، تسهیلات ارزی موضوع جزء (د) بند (۶) قانون بودجه سال ۱۳۸۸ و همچنین تمهیدات ارزی مترتب با صندوق توسعه ملی را اتخاذ کرده است که به دلیل قیمت‌گذاری دستوری، ممنوعیت صادرات، عدم توجه به طرح‌های فاقد درآمد ارزی از کارایی لازم برخوردار نبوده است. در این راستا مطالعه حاضر اقدام به دسته‌بندی انواع تسهیلات‌گیرندگان و ارائه چارچوبی جهت تسهیل بازپرداخت تسهیلات ارزی صندوق توسعه ملی به شرح ذیل کرده است:

۱. طرح‌های اقتصادی دارای درآمد ارزی (فاقد محدودیت‌های قیمت‌گذاری و منع صادرات)
 - بازپرداخت به صورت ارزی؛
 - دوره تنفس یک ساله جهت بازپرداخت اقساط تسهیلات دریافتی؛
 - افزایش دوره بازپرداخت این تسهیلات بین یک الی پنج سال.
۲. طرح‌های اقتصادی فاقد درآمد ارزی (بدون محدودیت قیمت-گذاری کالا و خدمات)
 - بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار؛
 - نحوه بازپرداخت و تسهیلات ریالی تابع مقررات و ضوابط حاکم بر تسهیلات ریالی در نظام بانکی باشد.
۳. تسهیلات‌گیرندگانی که تأمین ارز مورد نیاز آنها جهت بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات ارزی دریافتی از صندوق توسعه ملی، توسط دولت تضمین شده است.
 - بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار؛
 - آن بخش از بدهی دولت (وزارت نیرو) به تسهیلات‌گیرندگان که به واسطه عدم پرداخت کامل وجه خرید تضمینی آب و برق توسط دولت ایجاد شده، در چارچوب قانون رفع موانع تولید رقابت-پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، با بدهی تسهیلات‌گیرندگان از صندوق توسعه ملی قابل تهاتر شود.
 - آن دسته از طرح‌هایی که واجد درآمدهای ارزی هستند، مشمول ضوابط بند (۱) این مصوبه شوند.
 - در مواردی که درآمد ارزی طرح‌ها تکافوی بازپرداخت تسهیلات را ندهد، امکان تسویه بخشی از

- بدهی به صورت ریالی و با نرخ روز پرداخت در سامانه نیما، وجود داشته باشد.
۴. تسهیلات گیرندگانی که کالاها و خدمات تولیدی آنها مشمول قیمت‌گذاری یا منع صادراتی شده است.
- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار اقدام گردد.
 - سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان مکلف شوند ظرف مدت یک ماه نسبت به محاسبه و اعلام مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی و قیمت بازاری محصولات اشخاص موضوع این بند اقدام و نتیجه را به کارگروه اعلام نماید. نرخ اعلامی کارگروه به تناسب این مابه‌التفاوت و سهم کالا از کل تولیدات طرح تأمین مالی شده تعیین خواهد شد.
۵. طرح‌های اقتصادی که بخشی از کالاها و خدمات تولیدی آنها مشمول قیمت‌گذاری یا منع صادراتی بوده و بخش دیگر فاقد آن است.
- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه، به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار اقدام می‌شود.
 - بازپرداخت تسهیلات ارزی به صورت ترکیبی از روش‌های پرداخت موضوع بندهای (۲) تا (۵) این مصوبه و همچنین به تناسب سهم و بخش، توسط کارگروه تعیین می‌گردد.

۱- مقدمه

عدم بازپرداخت اقساط تسهیلات صندوق توسعه ملی منجر به ورود تولیدکنندگان به فرآیند دعاوی حقوقی با اعطاکنندگان تسهیلات شده است. براین اساس طبق استجازه دولت از مقام معظم رهبری به صندوق توسعه ملی اجازه داده شد، بازپرداخت تسهیلات ارزی از محل صندوق توسعه ملی را برای تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران بخش غیردولتی با واحدهای تولیدی فعال که به تشخیص هیات امنای صندوق توسعه ملی فاقد درآمد ارزی کافی برای بازپرداخت هستند، معادل ریالی و براساس نرخ ارز (سامانه نیما) در روز بازپرداخت دریافت کند.

براین اساس طبق مصوبه کمیسیون تخصصی هیات امنای صندوق توسعه ملی (مورخ ۱۳۹۹/۶/۱۳) به صندوق توسعه ملی اجازه داده شد، اقساط سررسید شده تسهیلات ارزی واحدهای تولیدی فعال بخش غیردولتی که تا پایان سال ۱۳۹۹ تسویه کنند را به صورت ریالی و براساس نرخ ارز سامانه نیما در روز بازپرداخت دریافت کند.

در صورتی که کالا یا خدماتی بنا به تجویز قانون‌گذار مشمول قیمت‌گذاری بوده و دولت متعهد به تأمین ما به التفاوت آن باشد، بنابر درخواست دستگاه اجرایی ذی ربط و تأیید و تضمین سازمان برنامه و بودجه کشور به نمایندگی از دولت، این میزان به حساب بدهی دولت به صندوق توسعه ملی منظور شده و از بدهی تسهیلات گیرنده به صندوق توسعه ملی کسر می‌شود. شایان ذکر است، براساس مصوبه اخیرالذکر، واحدهایی که از تسهیلات این مصوبه استفاده و بدهی خود را تسویه کنند مشمول بخشودگی جرایم دیرکرد می‌شوند. با توجه به آنکه استفاده از تسهیلات ارزی صندوق ذخیره ارزی در گذشته و صندوق توسعه ملی در سال‌های اخیر از جمله راه‌های تأمین مالی پروژه‌های تولیدی و خدماتی کشور و مسیری برای تبدیل منابع حاصل از صادرات نفت و گاز به سرمایه‌های زاینده بوده است و از طرف دیگر بازپرداخت وام‌های دریافتی باید به‌ارز صورت گیرد و هرگونه افزایش نرخ می‌تواند ارزش اقساط را افزایش و آسیب‌پذیری تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران به نوسانات ارزی را افزایش دهد در این راستا در گزارش پیشرو، پس از تشریح عملکرد اعطای تسهیلات ارزی از منابع صندوق توسعه ملی به بررسی چالش‌های بازپرداخت تسهیلات ارزی از صندوق توسعه ملی پرداخته و در نهایت راهکارهای جهت ... ارائه خواهد شد.

۲- بررسی عملکرد ارزی صندوق توسعه ملی

صندوق توسعه ملی با هدف تبدیل بخشی از عواید ناشی از فروش نفت و گاز و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی به ثروت‌های ماندگار، مولد و سرمایه‌های زاینده اقتصادی و نیز حفظ سهم نسل‌های آینده از منابع

نفت و گاز و فرآورده های نفتی و براساس بند (۲۲) سیاست های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی مقام معظم رهبری و ماده (۸۴) قانون برنامه پنجم توسعه در ۱۵ دی ماه سال ۱۳۹۰ تاسیس گردید. در ادامه به بررسی گزارش عملکرد تسهیلات ارزی صندوق توسعه ملی طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ پرداخته شده است.

اعطای تسهیلات ارزی صندوق توسعه ملی در دو قالب عاملیت ارزی و سپرده‌گذاری ارزی از طریق بانک‌های عامل انجام می‌شود که بخش عمده آن، به صورت ارزی و براساس مفاد بند (خ) اساسنامه و با عاملیت بانک‌های طرف قرارداد به متقاضیان پرداخت شده است. کل قراردادهای عاملیت ارزی منعقد شده با بانک‌های عامل تا پایان سال ۱۳۹۹ بالغ بر ۱۱۶۱۴۳ میلیون دلار بوده که سال ۱۳۹۹ مطابق مصوبه مورخ ۱۳۹۹.۰۲.۲۳ هیات عامل صندوق، مبلغ ۵۸۲۰ میلیون دلار سهمیه برای بانک‌های عامل تصویب و قرارداد ۱۳ بانک به مبلغ ۴۹۲۰ میلیون دلار منعقد و ابلاغ شده است. اطلاعات طرح های تامین مالی شده تاکنون، شامل کلیه طرح های فعال مسدود شده (۳۱۵ طرح) و طرح های تسویه شده (۳ طرح) می باشد.

عمده ی منابع ارزی صندوق از لحاظ بخش اقتصادی، در بخش نفت و گاز و پتروشیمی و از لحاظ منطقه اجرای طرح، در مناطق کمتر توسعه یافته اعطا شده است. تا پایان سال ۱۳۹۹ بیش از ۸۷٪ منابع ارزی مسدود شده طرح های فعال به نفع متقاضیان، به مرحله گشایش اعتبار (دریافت پوشش) و حدود ۶۶٪ نیز به مرحله پرداخت قطعی رسیده است

جدول (۱): خلاصه عملکرد ارزی صندوق از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۹ (اعداد به میلیون دلار)

طرح‌های تامین مالی شده تاکنون		جمع مبلغ قراردادها	نوع قرارداد
تعداد طرح	جمع مبلغ		
۳۱۸	۳۴۰۹۶	۱۱۶۱۴۳	عاملیت
۴۶	۵۵۱۵	۷۲۳۹	سپرده‌گذاری
۳۶۴	۳۹۶۱۱	۱۲۳۳۸۲	جمع کل

مأخذ: گزارش عملکرد صندوق توسعه ملی سال ۱۳۹۹.

در ادامه، گزارش عملکرد ارزی صندوق در دو بخش عاملیت ارزی و سپرده گذاری ارزی به تفکیک تشریح شده است.

۱-۲. عاملیت ارزی

در قراردادهای عاملیت ارزی با توجه به مشخص بودن اولویت های اعطای تسهیلات و مدت و مبلغ قرارداد، بانک عامل موظف است در چارچوب اولویت های اعلام شده توسط صندوق، ضمن احراز اهلیت متقاضیان دریافت تسهیلات ارزی، طرح های دارای توجیه فنی، مالی و اقتصادی را جهت اعلام وصول و طی سایر مراحل تامین مالی به صندوق توسعه ملی ارسال نماید. در این نوع قرارداد، بانک عامل ضامن

بازپرداخت اصل و سود تسهیلات دریافتی متقاضی به صندوق می باشد. فرایند اعطای تسهیلات ارزی جهت تامین مالی طرح‌های متقاضی تسهیلات از محل قراردادهای عاملیت ارزی در صندوق توسعه ملی شامل ۴ مرحله اعلام وصول، اعلام مسدودی، گشایش اعتبار (صدور پوشش) و پرداخت قطعی است.

از محل منابع قراردادهای عاملیت ارزی تا پایان سال ۱۳۹۹، تعداد ۳۱۸ طرح ارزی به مبلغ ۳۴۰۹۶ میلیون دلار تامین مالی شده که از این میزان، تعداد ۳۱۵ طرح با مبلغ مسدودی بالغ بر ۳۳۹۵۷ میلیون دلار فعال بوده و تعداد ۳ طرح نیز به مبلغ ۱۳۹ میلیون دلار تسهیلات دریافتی خود را تسویه نموده‌اند. از ۳۱۵ طرح فعال تامین مالی شده، ۳۱۴ طرح تا پایان سال ۱۳۹۹ موفق به گشایش اعتبار اسنادی به مبلغ ۲۹۵۲۲ میلیون دلار شده و به ۳۰۸ طرح نیز مبلغی معادل ۲۲,۳۳۱ میلیون دلار با همکاری بانک‌های عامل و بانک مرکزی ج.ا.ایران پرداخت قطعی صورت گرفته است.

- با توجه به منابع تخصیصی به ۳۱۵ طرح ارزی فعال تامین مالی شده، میزان پیشرفت مالی این طرح‌ها صرفاً از محل منابع صندوق (نسبت مبالغ پرداختی به مسدودی) تا پایان سال ۱۳۹۹، حدود ۶۶ درصد است.

جدول (۲): وضعیت تأمین مالی طرح‌های ارزی فعال صندوق

از محل قراردادهای عاملیت ارزی از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۹

مأخذ: گزارش عملکرد صندوق توسعه ملی سال ۱۳۹۹.

توزیع بخشی منابع ارزی صندوق از محل عاملیت ارزی از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که از مجموع ۳۳,۹۵۷ میلیارد دلار منابع ارزی مسدود شده، ۶۲٪ به طرح‌های حوزه نفت و گاز و پالایشگاه و پتروشیمی با پیشرفت مالی ۶۹٪، ۳۱ درصد به بخش صنعت و معدن با پیشرفت مالی ۵۸٪ و حدود ۷٪ نیز به سایر بخش‌های اقتصادی اختصاص داده شده است. به علاوه، پیشرفت مالی کل ۳۱۵ طرح دارای

مسدودی تا پایان سال ۱۳۹۹ از محل منابع اعطایی صندوق حدود ۶۶٪ بوده است. شایان ذکر است، ۵۳٪ منابع ارزی مسدود شده صندوق مربوط به طرح‌های بنگاه‌های اقتصادی متعلق به مؤسسات عمومی غیردولتی و حدود ۴۷٪ نیز مربوط به طرح‌های بخش خصوصی و تعاونی است. ضمناً ۶۳٪ منابع ارزی مسدودی صندوق در اختیار طرح‌های متقاضی در مناطق کمتر توسعه یافته بوده است.

جدول (۳): توزیع بخشی منابع ارزی صندوق از محل قراردادهای عاملیت ارزی

طرح‌های فعال از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۹

بخش اقتصادی	زیربخش اقتصادی	اعلام وصول شده		مسدود شده		کنایش اعتبار شده		پرداخت شده		
		مبلغ	سهم از کل	تعداد طرح	مبلغ	سهم از کل	تعداد طرح	مبلغ	سهم از کل	
نفت و گاز، پالایشگاه و پتروشیمی	استخراج و انتقال نفت و گاز	۱۳,۹۱۴	۴۱	۱۲	۱۳,۹۱۴	۴۱	۱۲	۹,۷۱۴	۲۴	
	پالایشگاه(نفت و گاز)	۴,۱۰۱	۱۲	۷	۴,۱۰۱	۱۲	۷	۳,۷۱۷	۱۷	
	پتروشیمی (پالایش)	۴,۴۵۸	۷	۹	۴,۴۵۸	۷	۹	۵۲۷	۲۴	
	پتروشیمی	۴۵۰	۱,۳	۳۱	۴۵۰	۱,۳	۳۱	۳۷۷	۱۷	
	پایین دستی	۱۷۸	۰,۵	۱۶	۱۷۸	۰,۵	۱۶	۱۵۱	۰,۷	
	سایر صنایع	۴۵۰	۱,۳	۳۱	۴۵۰	۱,۳	۳۱	۳۷۷	۱۷	
	صنایع نساجی	۱۷۸	۰,۵	۱۶	۱۷۸	۰,۵	۱۶	۱۵۱	۰,۷	
	جمع	۲۱,۱۰۱	۶۲	۷۵	۲۱,۱۰۱	۶۲	۷۵	۱۴,۴۸۷	۶۵	
	صنعت و معدن	نیروگاه	۲,۶۰۳	۱۳,۶	۲۶	۲,۶۰۳	۱۳,۶	۲۶	۲,۹۱۳	۱۳
		آهن و فولاد	۳,۲۱۹	۹,۵	۲۹	۳,۲۱۹	۹,۵	۲۹	۱,۷۸۹	۸
صنایع چوب، کاغذ و سلولزی		۷۵۸	۳,۶	۱۵	۷۵۸	۳,۶	۱۵	۲۲۳	۱	
صنعت خودرو		۵۷۱	۱,۷	۸	۵۷۱	۱,۷	۸	۹۴	۰,۴	
صنایع ساختمانی		۴۱۹	۱,۲	۳۷	۴۱۹	۱,۲	۳۷	۳۲۲	۱,۵	
صنعت شیشه و چینی		۲۳۵	۰,۷	۸	۲۳۵	۰,۷	۸	۲۱۰	۰,۹	
دارو و تجهیزات بهداشتی و درمانی		۲۲۴	۰,۷	۱۲	۲۲۴	۰,۷	۱۲	۱۲۸	۰,۶	
سایر فلزات و محصولات فلزی		۲۰۳	۰,۶	۵	۲۰۳	۰,۶	۵	۱۶۸	۰,۸	
صنایع نساجی		۸۱	۰,۲	۷	۸۱	۰,۲	۷	۶۶	۰,۳	
صنایع دریایی		۶۷	۰,۲	۱	۶۷	۰,۲	۱	۳۳	۰,۱	
آب و کشاورزی	تولید ماشین آلات و صنایع الکترونیک	۶۶	۰,۲	۶	۶۶	۰,۲	۶	۶۳	۰,۳	
	سایر صنایع	۲۹	۰,۱	۵	۲۹	۰,۱	۵	۲۷	۰,۱	
	معدن	۹	۰,۰۳	۲	۹	۰,۰۳	۲	۹	۰,۰۴	
	جمع	۱۰,۴۸۴	۳۱	۱۹۱	۱۰,۴۸۴	۳۱	۱۹۱	۶,۰۶۵	۲۷	
	آب شیرین کن	۶۱۷	۱,۸	۷	۶۱۷	۱,۸	۷	۴۷۴	۲,۱	
	صنایع غذایی	۵۲۹	۱,۶	۲۳	۵۲۹	۱,۶	۲۳	۳۸۶	۱,۷	
	حمل و نقل	۱,۱۷۶	۳,۵	۵	۱,۱۷۶	۳,۵	۵	۸۷۸	۳,۹	
	خدمات	۵۱	۰,۱	۴	۵۱	۰,۱	۴	۴۲	۰,۲	
	جمع	۱,۲۲۷	۳,۶	۹	۱,۲۲۷	۳,۶	۹	۹۲۰	۴,۱	
	جمع کل	۳۳,۹۵۷	۱۰۰	۳۱۵	۳۳,۹۵۷	۱۰۰	۳۱۵	۲۲,۳۳۱	۱۰۰	

مآخذ: گزارش عملکرد صندوق توسعه ملی ۱۳۹۹.

۲-۲- سپرده‌گذاری ارزی

سپرده‌گذاری ارزی بخش دیگری از منابع ارزی صندوق توسعه ملی در راستای اجرای تکالیف بودجه‌ای سنواتی کل کشور و اجرای ماده (۵۷) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)، به سپرده‌گذاری ارزی در بانک‌های سپرده پذیر اختصاص یافته است تا این بانک‌ها از طریق اعطای تسهیلات در چارچوب این قراردادها، این منابع را به طرح‌ها و فعالیت‌های مرتبط (از جمله بخش نفت، گاز، پتروشیمی، صنعت و معدن و...) تخصیص دهند. مبلغ سپرده‌گذاری ارزی انجام شده در بانک‌های سپرده پذیر از سال ۱۳۹۱ تا پایان سال ۱۳۹۶ بالغ بر ۷۲۳۹ میلیون دلار بوده که از این مقدار معادل مبلغ ۵۵۱۵ میلیون دلار در قالب ۴۶ طرح به مرحله تخصیص ارز رسیده و از مجموع منابع ارزی تخصیصی، حدود ۹۸٪ به طرح‌های بخش نفت و گاز و حدود ۲٪ نیز به طرح‌های بخش صنعت و معدن اختصاص یافته است. از طرف دیگر حدود ۷۷٪ از مبلغ تخصیص یافته در مناطق کمتر توسعه یافته و کمتر از ۲۳٪ در مناطق برخوردار هزینه

شده است. ضمناً در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ و سال ۱۳۹۹ بدلیل عدم درخواست بانک‌ها، هیچگونه قرارداد سپرده‌گذاری ارزی از محل منابع صندوق با بانک‌ها منعقد نگردیده است.

۳- برخی از ضوابط تسهیلات گیرندگان ارزی

مهم‌ترین نکات مستخرج از ابعاد حقوقی و مقرراتی حاکم بر اساسنامه و نظام نامه ضوابط و شرایط اعطای تسهیلات ارزی صندوق توسعه شامل موارد ذیل است:

- فعالیت‌های واجد اولویتی که دارای درآمد ارزی کافی برای بازپرداخت اقساط خود باشند.
- پرداخت تسهیلات از این محل بدون تایید و توجیه فنی، اقتصادی، مالی و اهلیت متقاضی توسط بانک عامل ممنوع و در حکم تصرف غیرقانونی در اموال عمومی است.
- ارزیابی گزارش‌های توجیه فنی، اقتصادی و مالی و احراز کفایت بازدهی طرح‌های سرمایه‌گذاری با لحاظ عامل خطرپذیری، به عهده بانک عامل بوده و به مثابه تضمین بانک عامل در بازپرداخت اصل و سود تسهیلات به صندوق است.
- بانک‌های عامل پس از دریافت، بررسی و احراز اهلیت، توجیه فنی، مالی و اقتصادی طرح، حصول اطمینان از وجود و کفایت درآمد ارزی و صحت میزان ارز درخواستی، مستندات مربوطه را به صندوق ارسال کنند.
- اقرارنامه درک و پذیرش ریسک نوسانات نرخ ارز، جدول پیش‌بینی بازپرداخت اقساط در اختیار صندوق قرار داده و تمامی ارکان و ذینفعان صندوق، چه از حیث ضوابط و چه از حیث سابقه از ریسک نرخ ارز (اعم از نوسان، جهش یا حتی سقوط) آگاه بوده و نمی‌توانند تحولات اخیر ارزی کشور را در زمره حوادث غیر مترقبه قرارداد تلقی نمایند.
- در ادامه برخی از ضوابط تسهیلات حساب ذخیره ارزی و تسهیلات گیرندگان ارزی موضوع جزء (د) بند (۶) قانون بودجه سال ۱۳۸۸ تشریح شده است.

۳-۱- تسهیلات دریافتی از حساب ذخیره ارزی

براساس ماده ۲۰ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (۱۳۹۴، ۲/۱)، دولت موظف شد نسبت به تعیین تکلیف نرخ و فرآیند تسویه بدهکاران ارزی از محل حساب ذخیره ارزی به دولت بنحوی که زمان دریافت ارز، زمان فروش محصول یا زمان تکمیل طرح (حسب مورد)، نوع کالا (نهایی، واسطه‌ای یا سرمایه‌ای) وجود یا نبود محدودیت‌های قیمت‌گذاری توسط دولت و رعایت ضوابط قیمت‌گذاری و عرضه

توسط دریافت کننده تسهیلات، وجود یا نبود منابع ارزی؛ در زمان درخواست متقاضی؛ لحاظ شده باشد، ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون اقدام کند.

براساس بند (۱) آخرین اصلاحیه آیین‌نامه اجرایی ماده (۲۰) قانون رفع موانع رقابت‌پذیر مصوب ۱۳۹۸، ۱۲، ۲۶، به بدهکاران تا مورخ ۱۳۹۹، ۶، ۳۱ مهلت داده شده است که اقساط سررسید شده خود را به صورت یکجا پرداخت نمایند و در صورت عدم امکان پرداخت اقساط سررسید شده؛ به صورت یکجا؛ بانک عامل مکلف شده است بنا به درخواست مشتریانی که

- مجموع اصل تسهیلات دریافتی آنها بیش از ۲۰ میلیون دلار است، نسبت به تقسیط بدهی حداکثر تا چهار سال، در اقساط شش ماهه با نرخ سود ۱۸ درصد

- و برای بدهکارانی که مجموع اصل تسهیلات دریافتی آنها کمتر از ۲۰ میلیون دلار است، نسبت به تقسیط بدهی حداکثر تا چهار سال، در اقساط شش ماهه با نرخ سود ۱۲ درصد اقدام نماید.

شایان ذکر است عدم پرداخت اقساط در موعد مقرر مشمول وجه التزام تأخیر تادیه دین شامل نرخ سود به علاوه جرایم موضوع آیین‌نامه اجرایی وصول مطالبات غیرجاری مؤسسات اعتباری (ریالی و ارزی) خواهد شد.

۳-۲- تسهیلات ارزی موضوع جزء (۵) بند (۶) قانون بودجه سال ۱۳۸۸

طبق جزء (۵) بند (۶) قانون بودجه سال ۱۳۸۸ کل کشور، بانک مرکزی مکلف شد از محل منابع ارزی خود مبلغ سه میلیارد دلار را در بانک‌های عامل یا بانک‌های خارجی جهت واحدهای تولیدی سپرده‌گذاری نماید. در این راستا از مبلغ فوق مبلغ یک میلیارد دلار (۷۵۰ میلیون یورو) در بانک صنعت و معدن برای اعطای تسهیلات جهت خرید ماشین‌آلات و طرح‌های تولیدی و خدماتی نیمه تمام و همچنین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی منوط بر بازپرداخت تسهیلات به صورت ارزی عملیاتی گردید.

باتصویب بند (ح) تبصره (۴) قانون بودجه سال ۱۳۹۶ تسهیلات‌گیرندگان ارزی از محل جزء (۵) بند (۶) قانون بودجه سال ۱۳۸۸ کل کشور مشمول حکم ماده (۲۰) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب ۱۳۹۴، ۲، ۱ گردیدند. در فروردین ماه سال ۱۳۹۶ با اعلام بانک صنعت و معدن تقریباً نیمی از شرکت‌های مشمول، مبادرت به پرداخت ۲۵ درصد بدهی خود به بانک کردند ولی با اعلام بانک مرکزی مبنی بر «عدم امکان اجرای قانون به دلیل عدم پیش‌بینی منابع» مواجه شدند. ضمن آنکه براساس مصوبه ستاد تسهیل و رفع موانع تولید (۱۳۹۸، ۴، ۱۱)، مقرر گردید کلیه بانک‌های عامل از انجام هرگونه اقدامات حقوقی و اجرایی علیه این واحدها تا اتخاذ تصمیم نهایی در هیأت محترم وزیران خودداری نمایند و همچنین نسبت به توقف اقدامات اجرا شده، خارج نمودن از سرفصل بدهکاران غیرجاری و نیز رفع محدودیت‌های اعمال شده اقدام نمایند.

۴- چالش‌های پیش روی بنگاه‌ها و بانک‌های عامل برای بازپرداخت اقساط ارزی صندوق

مجموعه شرایط محیطی ناشی از تحریم‌ها موجب چالش‌های جدی برای تولیدکنندگان شده است، بسیاری از طرح‌ها هم اکنون به مرحله بهره برداری نرسیده و قادر به بازپرداخت تسهیلات خود نیستند. به عنوان مثال به دلیل عدم تعهد دولت نسبت به خرید تضمینی برق، بسیاری از تولیدکنندگان این بخش قادر به بازپرداخت ارز دریافتی خود نیستند؛ همچنین به دلیل شرایط نامناسب بانک مرکزی در سال‌های ۹۸ و ۹۹، برخی تولیدکنندگان با مراجعه به بانک مرکزی با نبود ارز کافی مواجه شدند که این امر نیز تولیدکنندگان را با چالش‌های زیادی مواجه کرده است. ایجاد برخی محدودیت‌های صادراتی در سال ۹۷ که با هدف تنظیم بازار روی داد نیز مشکلاتی برای برخی تولیدکنندگان در بخش صادرات و به تبع آن بازپرداخت تسهیلات ارزی ایجاد کرد.

به طور کل مهم‌ترین چالش‌ها بازپرداخت اقساط ارزی صندوق توسعه ملی عبارتند از: (۱) عدم اتمام طرح و فقدان درآمد ارزی، (۲) عدم پرداخت بهای تضمینی کالاهای خریداری شده توسط دولت، (۳) عدم تخصیص ارز برای بازپرداخت اقساط صندوق توسط بانک مرکزی، (۴) قیمت‌گذاری برخی محصولات و (۵) محدودیت صادرات برخی از محصولات هستند.

بررسی روند تأمین مالی طرح‌هایی از منابع ارزی، نشان می‌دهد براساس قراردادهای عاملیت ارزی برای ۳۱۵ طرح ارزی اعلام مسدودی شده است که ۱۴۷ طرح به مرحله بهره برداری رسیده است. این طرح‌ها در حال بهره‌برداری هستند و دوره مشارکت مدنی آنها به پایان رسیده است (مسدودی ۹۵۵۴ و پرداخت ۸۶۹۵ میلیون دلار). طبق بررسی‌های به عمل آمده توسط تیمی متشکل از همکاران صندوق توسعه ملی و بانک مرکزی مشخص شد از ۱۴۷ طرح به بهره برداری رسیده ۱۱۶ طرح درآمد ارزی داشته‌اند و ۱۹ طرح جزو طرح‌هایی بودند که دولت بهای تضمینی کالای خریداری شده را پرداخت نکرده و ۱۲ طرح نیز مشمول قیمت گذاری نبوده است.

جدول (۴): وضعیت طرح‌های در حال بهره برداری

شرح بنگاه	تعداد	مسدودی (دلار)	پرداخت (دلار)
دارای درآمد ارزی	۱۱۶	۸۱۶۰,۴	۷۴۸۷,۰
تضمین دولت برای تأمین ارز	۱۹	۱۲۹۷,۵	۱۱۴۱,۳
تولید محصولات جایگزین واردات	۱۲	۹۶,۴	۶۷,۱

مآخذ: یافته‌های پژوهش براساس گزارش عملکرد صندوق توسعه ملی ۱۳۹۹.

بررسی‌های انجام شده بیانگر آن است که تاکنون دوران مشارکت مدنی ۱۷۲ طرح به پایان رسیده است و به رغم آنکه دوران تامین مالی ۸۸ طرح از طرح‌های مورد اشاره به کرات تمدید شده ولی ۲۵ طرح (به ارزش مسدودی ۵۷۲ و پرداخت ۴۱۳ میلیون دلار) عمدتاً به دلیل نظارت ناکافی بانک عامل، با اتمام دوران مشارکت مدنی، هنوز به بهره‌برداری نرسیده و طبیعتاً برای بازپرداخت اقساط با مشکل مواجه هستند. شایان ذکر است برخی از محصولات ۶ طرح سررسید شده مشمول ممنوعیت صادرات شده اند که از مجموع ۲۹,۶ میلیون دلار اقساط سررسید شده تا کنون ۱۵,۶ میلیون دلار را پرداخت نموده اند. در جدول زیر نسبت وصول تسهیلات و چالش‌های تولیدکنندگان طبقه‌بندی شده است.

جدول (۵): دسته بندی نسبت وصول تسهیلات و چالش‌های تولیدکنندگان

نسبت وصول (درصد)	وصول شده	اقساط سر رسید نشده	اقساط سررسید شده	مبلغ تسهیلات	تعداد طرح‌ها	گروه طرح	
۹,۱	۲۳,۰	۱۱۱۶,۰	۲۵۲,۰	۱۱۴۱,۲	۱۹	عدم پرداخت بهای تضمینی کالای خریداری شده توسط دولت	
۴,۶	۰,۰۸	۱,۶	۱,۷	۲,۲	۲	شمول قیمت گذاری	خرید ارز از بازار
۴۵	۶,۱	۷,۵	۱۳,۶	۶۴,۱	۱۰	عدم شمول قیمت گذاری	
۶۵	۲۳,۵	۱۲,۵	۳۶,۱	۹۹,۸	۸	شمول قیمت گذاری	ارز حاصل از صادرات
۳۸	۱۵۹,۳	۲۵۴,۸	۴۱۴,۱	۷۳۸۷,۱	۱۰۸	عدم شمول قیمت گذاری	

مآخذ: یافته‌های پژوهش براساس گزارش عملکرد صندوق توسعه ملی ۱۳۹۹.

۵- طراحی چارچوب بازپرداخت تسهیلات ارزی اعطایی از صندوق توسعه ملی

با دسته بندی طرح‌های ارزی در سال ۱۳۹۹ مشخص شد که با همه تولیدکنندگان نمی‌توان به یک شکل برخورد کرد و باید بین تولیدکنندگانی که با ممنوعیت صادرات و یا قیمت گذاری مواجه هستند متفاوت برخورد کرد. در این راستا در جدول (۶) اقدام به طراحی چارچوبی برای بازپرداخت تسهیلات ارزی اعطایی از صندوق توسعه ملی شده است که جهت تحقق این امر نیاز است کارگروهی اقدام به دسته‌بندی تسهیلات گیرندگان ارزی نماید. در ادامه شیوه بازپرداخت هر کدام از تسهیلات گیرندگان به تفکیک ارائه شده است.

جدول (۶): طراحی چارچوب بازپرداخت تسهیلات ارزی اعطایی از صندوق توسعه ملی

پیشنهاد تکمیلی	نحوه بازپرداخت	دسته‌بندی طرح‌ها
در طرح‌های اقتصادی این بند با حذف دوره تنفس، مشابه سایر روش‌های بازپرداخت پیشنهادی آیین‌نامه (بازپرداخت ریالی به نرخ ارز نیما) در نظر گرفته شود.	بازپرداخت به صورت ارزی؛ دوره تنفس یک ساله جهت بازپرداخت اقساط تسهیلات دریافتی افزایش دوره بازپرداخت این تسهیلات بین یک الی پنج سال.	طرح‌های اقتصادی دارای درآمد ارزی (فاقد محدودیت‌های قیمت گذاری و منع صادرات)
در صورت امکان اقساط سررسید شده قبلی مشمول بخشودگی جرایم دیرکرد شوند.	- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار - نحوه بازپرداخت و تسهیلات ریالی تابع مقررات و ضوابط حاکم بر تسهیلات ریالی در نظام بانکی خواهد بود.	طرح‌های اقتصادی که فاقد درآمد ارزی (بدون محدودیت قیمت‌گذاری کالا و خدمات)
	بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار - آن بخش از بدهی دولت (وزارت نیرو) به تسهیلات گیرندگان که به واسطه عدم پرداخت کامل وجه خرید تضمینی آب و برق توسط دولت ایجاد شده، در چارچوب قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، با بدهی تسهیلات گیرندگان از صندوق توسعه ملی قابل تهاتر شود. - آن دسته از طرح‌هایی که واجد درآمدهای ارزی هستند، مشمول ضوابط بند (۱) این مصوبه شوند. - در مواردی که درآمد ارزی طرح‌ها تکافوی بازپرداخت تسهیلات را ندهد، امکان تسویه بخشی از بدهی به صورت ریالی و با نرخ روز پرداخت در سامانه نیما، وجود داشته باشد.	تسهیلات گیرندگانی که تأمین ارز مورد نیاز آنها جهت بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات ارزی دریافتی از صندوق توسعه ملی، توسط دولت تضمین شده است.
جرایم دیرکرد این طرح‌های اقتصادی بخشیده شود.	- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار اقدام گردد. - سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان مکلف شوند ظرف مدت یک ماه نسبت به محاسبه و اعلام مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی و قیمت بازاری محصولات اشخاص موضوع این بند اقدام و نتیجه را به کارگروه اعلام نماید. نرخ اعلامی کارگروه به تناسب این مابه‌التفاوت و سهم کالا از کل تولیدات طرح تأمین مالی شده تعیین خواهد شد.	تسهیلات گیرندگان کالاها و خدمات تولیدی آنها مشمول قیمت گذاری یا منع صادراتی شده است.
	- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه، به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار اقدام می‌شود. بازپرداخت تسهیلات ارزی به صورت ترکیبی از روش‌های پرداخت موضوع بندهای (۲) تا (۵) این مصوبه و همچنین به تناسب سهم و بخش، توسط کارگروه تعیین می‌گردد.	طرح‌های اقتصادی که بخشی از کالاها و خدمات تولیدی آنها مشمول قیمت‌گذاری یا منع صادراتی بوده و بخش دیگر فاقد آن است

۶- جمع بندی

استفاده از تسهیلات ارزی صندوق توسعه ملی در سال‌های اخیر از جمله مهم‌ترین راه‌های تامین مالی پروژه‌های تولیدی و مسیری برای تبدیل منابع حاصل از درآمدهای نفتی به سرمایه‌های زاینده بوده است. اما الزام بازپرداخت وام‌های دریافتی باید به‌ارز خارجی آسیب‌پذیری تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران از نوسانات ارزی را افزایش می‌دهد زیرا هرگونه افزایش نرخ ارز می‌تواند ارزش اقساط را به چندین برابر افزایش دهد. این گزارش پس از شرح وضعیت فعلی عملکرد اعطای تسهیلات ارزی از منابع صندوق به بررسی چالش‌های بازپرداخت تسهیلات ارزی اعم از شرایط نااطمینان بازار، قیمت‌گذاری دستوری و عدم تکافوی بودجه دولت و دستگاه‌های اجرایی برای ایفای تعهدات و همچنین شرایط نامناسب بانک مرکزی در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ در عرضه ارز به بازار پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داد که با همه تولیدکنندگان نمی‌توان به یک شکل برخورد کرد و باید بین تولیدکنندگانی که با ممنوعیت صادرات و یا قیمت‌گذاری مواجه هستند متفاوت برخورد کرد. در همین راستا چارچوبی برای بازپرداخت تسهیلات ارزی اعطایی از منابع صندوق توسعه ملی تدوین شده است. که جهت تحقق این امر نیاز است کارگروهی اقدام به دسته‌بندی تسهیلات گیرندگان ارزی نماید. در ادامه شیوه بازپرداخت هر کدام از تسهیلات گیرندگان به تفکیک ارائه شده است.

۱. طرح‌های اقتصادی دارای درآمد ارزی (فاقد محدودیت‌های قیمت‌گذاری و منع صادرات)

- بازپرداخت به صورت ارزی؛

- دوره تنفس یک ساله جهت بازپرداخت اقساط تسهیلات دریافتی؛

- افزایش دوره بازپرداخت این تسهیلات بین یک الی پنج سال.

۲. طرح‌های اقتصادی فاقد درآمد ارزی (بدون محدودیت قیمت‌گذاری کالا و خدمات)

- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما

در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود

مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار؛

- نحوه بازپرداخت و تسهیلات ریالی تابع مقررات و ضوابط حاکم بر تسهیلات ریالی در نظام بانکی باشد.

۳. تسهیلات گیرندگانی که تأمین ارز مورد نیاز آنها جهت بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات ارزی دریافتی

از صندوق توسعه ملی، توسط دولت تضمین شده است.

- بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما

در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود

مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار؛

- آن بخش از بدهی دولت (وزارت نیرو) به تسهیلات گیرندگان که به واسطه عدم پرداخت کامل وجه

خرید تضمینی آب و برق توسط دولت ایجاد شده، در چارچوب قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر

و ارتقای نظام مالی کشور، با بدهی تسهیلات گیرندگان از صندوق توسعه ملی قابل تهاتر شود.

- آن دسته از طرح‌هایی که واجد درآمدهای ارزی هستند، مشمول ضوابط بند (۱) این مصوبه شوند.
- در مواردی که درآمد ارزی طرح‌ها تکافوی بازپرداخت تسهیلات را ندهد، امکان تسویه بخشی از بدهی به صورت ریالی و با نرخ روز پرداخت در سامانه نیما، وجود داشته باشد.
- ۴. تسهیلات گیرندگانی که کالاها و خدمات تولیدی آنها مشمول قیمت‌گذاری یا منع صادراتی شده است.
 - بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار اقدام گردد.
 - سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان مکلف شوند ظرف مدت یک ماه نسبت به محاسبه و اعلام مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی و قیمت بازاری محصولات اشخاص موضوع این بند اقدام و نتیجه را به کارگروه اعلام نماید. نرخ اعلامی کارگروه به تناسب این مابه‌التفاوت و سهم کالا از کل تولیدات طرح تأمین مالی شده تعیین خواهد شد.
- ۵. طرح‌های اقتصادی که بخشی از کالاها و خدمات تولیدی آنها مشمول قیمت‌گذاری یا منع صادراتی بوده و بخش دیگر فاقد آن است.
 - بازپرداخت به صورت ریالی اقساط سررسید شده تا تاریخ ابلاغ این مصوبه، به نرخ سامانه نیما در تاریخ سررسید و برای سایر اقساط به نرخ روز درخواست و حسب نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار اقدام می‌شود.
 - بازپرداخت تسهیلات ارزی به صورت ترکیبی از روش‌های پرداخت موضوع بندهای (۲) تا (۵) این مصوبه و همچنین به تناسب سهم و بخش، توسط کارگروه تعیین می‌گردد.

فهرست منابع:

- چالش‌های دسترسی به تسهیلات ارزی از صندوق توسعه ملی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۰.
- گزارش تجمیعی صندوق توسعه ملی از ابتدای تأسیس تا پایان سال ۱۳۹۹، صندوق توسعه ملی، مرداد ۱۴۰۰.
- گزارش عملکرد تسهیلات اعطایی از محل منابع ارزی و ریالی صندوق توسعه ملی تا پایان سال ۱۳۹۹، صندوق توسعه ملی، ۱۴۰۰.
- شفیعی، س، مرعشی، س، چالش‌های اساسی پیش روی مدیریت صندوق توسعه ملی در برنامه پنجم توسعه، (۱۳۹۱)، فصلنامه راهبرد اقتصادی، (۲)۱.

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

تهیه و تدوین:

دکتر احمد تشکینی

دکتر امیررضا سوری

دکتر سعیده هوشمند

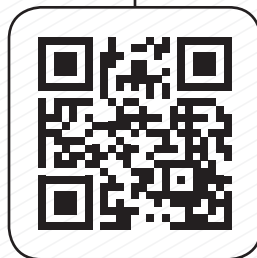
فاطمه پناهی

تهیه شده در:

گروه پژوهش‌های اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار:

مرداد ماه ۱۴۰۱

www.itsr.ir